

Foråret er endelig kommet, og de spæde grønne planter på markerne ser lovende ud. Inden vi får set os om, kan vi købe de første danske kartofler og blomkål. Selvom supermarkederne og grønthandlerne kan tilbyde os alle slags grønsager og frugter året rundt, er der stadig intet, der kan måle sig med smagen af de første danske grønsager og bær.

Her i Tårnby Kommune er der kun få gartnerier tilbage. Amager kan ikke længere kaldes for Københavns spisekammer, men fungerer i stor stil som et trafikknudepunkt med lufthavn, motorvej og om nogle år Øreundsbro.

Men hvis man kører langs Tømmerupvej, kan man da heldigvis stadig følge årets gang hos gartnerierne.

For nogle årtier siden så det imidlertid ganske anderledes ud i Tårnby Kommune. Gartnerierne og gårdene producerede store mængder af de grønsager, bær og frugter, landet nu importerer i stor stil: f.eks. alle slags kål, gulerødder, kartofler, løg, smågrønt, ærter, champignons, tomater, agurker, meloner og jordbær.

Gartnerierne fik indpas på Amager i slutningen af 1800-tallet. Indtil da havde man drevet et traditionelt amagerbrug med grovere grønsager, smågrønt, korn og husdyrhold. Men gartnerierne specialiserede sig i dyrkning af finere grønsager i drivhuse og mistbænke. På de store gartnerier var der mange ansatte især i højsæsonen. Gartneren og hans familie boede ofte i herskabelige huse.

En af de første gartnere på Amager var Mathias Kristensen, der var født på Fyn. Han kom til i Sundby 1881, giftede sig med en amagerpige og startede et gartneri på Amagerbrogade 69. I 1899 købte han Ny Kastrupgård på Kirkevej.

Ny Kastrupgård er opført i årene 1844-46. Gården blev udflyttet fra Kastrupgård, da den gamle forpagtergård her brændte.

Mathias Kristensen var en af de første herhjemme, der avlede tomater til erhvervsformål. Dengang havde mange private tomatplanter i vindueskarmen bl.a. for at holde fluerne væk. Tomaten stærke lugt afholdt folk fra at spise den. Men holdningen til grønsagen ændredes efterhånden. Mathias Kristensen importerede en tomatsort, der kunne dyrkes på friland. Den blev kaldt for "Dansk Eksport". Nogle årtier senere begyndte man iøvrigt at dyrke tomaten i drivhuse. Foruden tomater avlede Mathias Kristensen bl.a. blomkålsfrø.

Gartneriet blev større og i 1901 havde han 2 gartnere, 2 lærlinge, 2 tjenestekarle og 1 tjenestepige ansat. Der var også hjælp at hente hos de mange børn, der kom til efterhånden, 12 i alt, og heraf blev 6 sønner senere gartnere. En anden søn, Aksel, blev ingeniør, og efter 2. verdenskrig var han i en periode handels- og forsyningsminister.

I 1915 overlod Mathias Kristensen driften af Ny Kastrupgård til sønnerne Oluf og Otto. Året efter købte han Kastrupgård. Oluf drev herefter alene Ny Kastrupgård og Otto Kastrupgård.

Oluf Kristensen havde fået sin uddannelse dels hos faderen, og dels hos Dæhnfeldt i Odense, og han havde arbejdet på gartnerier i bl.a. Tyskland og Frankrig. Det var et heldigt tidspunkt at etablere sig på som selvstændig gartner, for der var verdenskrig og hermed en stor efterspørgsel efter grønsager. Det udviklede sig til stordrift og det krævede en hel del ansatte normalt 60-70 personer, om vinteren dog kun det halve. Der var bl.a. en formand for hele gartneriet, og under ham en formad for hver afdeling, en for tomaterne, en for agurkerne o.s.v.

Oluf Kristensen fik indført drivhuse, hvor der blev dyrket tomater, agurker og champignon. Han havde desuden over 2000 mistbænke, hvor der bl.a. blev drevet bl.a. meloner. På friland kom der andre grønsager, blomkål til frøavl og skæring og ikke mindst jordbær, der blev dyrket på 10 tønder land.

Der var så mange jordbær, der skulle plukkes at Oluf Kristensen i højsæsonen havde 100 "jordbærkoner". De kom hovedsaglig fra Kastrup og Tårnby. Arbejdet startede klokken 4 om morgenen og sluttede efter 5 timer klokken 9, så der kunne være dugfriske jordbær til salg på torvet samme dag. De plukkede bær blev vejjet ude i marken på en stor vægt og derefter ned i en kurv. Kurven blev senere erstattet af de papbakker, vi kender i dag. Det var et hårdt arbejde at plukke jordbær, så plukkerne fik et velkomment hvil klokken halv syv, hvor de spiste deres medbragte madpakker og fik en kop kaffe. Kaffen blev brygget i stuehuset på en stor kaffemaskine, en kobberkedel, som blev bragt ud til jordbærplukkerne i marken.

Når jordbærsæsonen var forbi blev plukkerne inviteret på skovtur enten til Kongelunden eller til Hareskoven. Her spiste man og desserten var ikke overraskende - jordbær. Bagefter fik man en svingom. Undertiden havde nogle af jordbærplukkerne skrevet en sang til lejligheden.

Det var dog ikke altid så gemytlig. I sommeren 1942 i jordbærsæsonen udbrød der en stor strejke blandt arbejderne på gartneriet. Nogle få gartnerier havde overenskomst med Dansk Gartner Forbund bl.a Holger Suhr på "Allégården". Men de fleste gav en løn, der svarede til overenskomsten, blot ikke på Ny Kastrupgård. Her fik de ansatte en timeløn mellem 79 og 102 øre, mens den overenskomstmæssige løn var 129 øre i timen. Arbejdstiden var lang 57 timer om ugen plus søndagsarbejde, og dette blev der ikke givet ekstrabetaling for. Sagen kom for Arbejds-og Forligsnævnet. Danmark var besat af tyskerne på dette tidspunkt og det var ulovligt at strejke, medmindre sagen blev afvist hos nævnet- og det gjorde den. Den 25 juni 1942 erklærede Dansk Gartner Forbund derfor strejke over for Oluf Kristensen. Povl Skovbro, der dengang var formand for gartnerforbundets Københavnsafdeling, har fortalt, at da strejken begyndte fredag morgen fik man med det

samme etableret strejkevagter, der skulle imødegå skruebrækkere. Vagterne mødte Oluf Kristensen, der skældte dem ud. De strejkende påpegede, at de kun fik 85 øre i timen, hvortil Oluf Kristensen havde svaret at han da sagtens kunne give dem 1,50 kr i timen, men det ønskede han ikke. Der var strejkevagter døgnet rundt. De havde lejet en butik ved siden af gartneriet, hvor de holdt til. Når Oluf Kristensen forsøgte at skaffe jordplukkere, var der straks en strejkevagt, der kunne tilbyde dem en tilsvarende løn. Fyrbøder M. Jørgensen, der var ansat på Ny Kastrupgård, var ikke omfattet af strejken. Han har ført dagbog over sin dagligdag på gartneriet i 1940'erne. Han fulgte begivenheden på nært hold og skriver i dagene 19.6-17.7 bl.a. (De ansatte kaldte Oluf Kristensen for "Mester") : "Mester er i dårlig humør. Der tales kun om strejken. Mester antaget en del drenge" .. "Mester været rundt og tale med gartnerne og budt dem 1,29 kr i timen." .. "Der har været møde i aften på Nykro angående strejken. Der er kommen en del nyt mandskab."... "Mester talt til arbejderne angående strejken. Der er uro på hele gartneriet. Der er strejke fra i aften og alle mand vil strejke.".. "4 af de gamle kom i dag og der kom en del andre også. Familien og alle børnene har hjulpen til i dag. Der er vagt ved alle indgange.".. "Alle Mesters familie er i arbejde. Der er strejkevagt ved alle vejene. De første jordbær er plukket på fri-land.".. "Der er læsset 5 vogne med varer til i morgen.".. "Der er liv i strejken. Arbejderne bliver fulgt hjem om aftenen. Der er ved at blive mange jordbær."... "Der kommer stadig nye folk og nogen går hver dag, så der er rod over der hele. Der er travlt med jordbærene nu. Det kniber med at klare arbejdet.".. "Der er kommet mange nye gartnere i dag. Der er ballade med strejkerne igen.".. "Været ude i tomaterne i aften, haft vrøvl med strejkevagten i aften"-Og endelig den 17. juli, da strejken blev afblæst: "Haft en fridag sovet til 10 om formiddagen"

Landbrugsminister Kr. Bording var trådt til som mæglingsmand, og havde fået et forlig i stand mellem partnerne. Der blev nedskrevet en lønaftale, der omfattede både faglærte, ufaglærte og kvinder. Den svarede nogenlunde til de krav gartnerforbundet havde fremsat og betød en lønstigning på ca. 25 %. Det var dog ikke alle, der blev genansat, 10 mænd og 7 kvinder måtte se sig om efter andet arbejde.

Den 3 uger lange strejke fik stor betydning for det fremtidige arbejde indenfor gartnerforbundet, da den indgåede aftale blev model for fremtidige overenskomster på de københavnske gartnerier.

I løbet af 1950'erne blev det sværere og sværere for Oluf Kristensen at skaffe arbejdskraft, da mange foretrak at arbejde i den den ekspanderende lufthavn. Oluf Kristensen solgte derfor i 1964 Ny Kastrupgård til Tårnby Kommune. En del af jorden beholdt han dog og her blev bl.a. Korsvejskirken og Konvalgården opført. Oluf Kristensen og hans kone blev dog boende på gården indtil de døde. I dag er gården lejet ud til en privat mand.

Ulla Dahlerup har i sin bog "Dengang familien var alt. Danske fortællinger om erhverv, som er forsvundet" udgivet på Gyldendal i 1995 bl.a. interviewet handelsgartner Oluf Kristensens 2 døtre, Ingerlise og Rigmor. Her kan man læse mere om livet på Ny Kastrupgård.

Erhvervet som gartner er som tidligere nævnt ikke forsvundet helt her på Amager. Man kan i bogen: "Til Ullerup landsbyliv og bygningsregistrant" udgivet af Tårnby Kommunes Lokalhistoriske Samling i 1994 læse, hvordan arbejdsdagen i dag former sig for en handelsgartner på Amager.

Glemmer du...

Glemmer du...

Glemmer du...

Kort over Amager tegnet af Stephan Nicolas Holstein.
Kopi af kort fra Det Kongelige Bibliotek fra Frederik
d. V's Atlas.

Da Sundby blev skilt fra Tårnby

Konferencens første foredrag omhandler Sundbyernes udskillelse fra Tårnby pr. 1.1. 1896, således at de fremover udgjorde to særskilte kommuner. I 1902 blev Sundby en del af Københavns Kommune. Foredraget holdes af cand.phil. Lisa Elsbøll, som har specialiseret sig i Sundbys historie. Lisa Elsbøll vil også være kendt for mange Tårnby borgere, som har deltaget i hendes byvandring i Tårnby Kommune.

Lisa Elsbøll vil i sit foredrag komme ind på det politiske spil og baggrunden for oprettelsen af Sundby som en selvstændig kommune. En af årsagerne var den eksplosive befolkningstilvækst i Sundbyerne.

Amagerbrogade ved hjørnet af Tyrolsgade, ca. 1902.

Fredens Mølle og de andre fabrikker

Universitetslektor Ole Hyldtoft står for dagens andet foredrag om Amagers industri- og miljøhistorie. Han vil fortælle om en række af de kilder, der kan inddrages i en undersøgelse af denne side af øens historie. Røg og lugt fra industrivirksomheder blev omkring 1850'erne underkastet lovgivningen og offentligt tilsyn.

Fredens Mølle var navnet på en oliemølle, bygget i 1719 af Rollos Hoogkerk. Fra 1833 begyndte Owen, en senere ejer, at fabrikere patentgødning, en blanding af forskellige gødningsstoffer, som tilvirkedes af hovedstadens renovation. Der blev tillige på møllens grund anlagt fabrik for svovlsyre, saltsyre, ammoniak, salmiak og mange andre kemiske produkter. Virksomheden blev nedlagt i 1903 og indlemmet i A/S Dansk Svovlsyre og Superfosfatfabrik i Kastrup. Lugten og røgen flyttede med.

Svovlsyrefabrikken eller Kastrup Møghus, som den blev kaldt, havde "horrible forhold for arbejderne", som der står i SiD Kastrups nye jubilæumshæfte. Her står endvidere: "Sognerådet i Tårnby klagede til regeringen over de fattigbyrder, som fabrikken lagde på sognet med de mange ødelagte arbejdere.

Omkring år 1900 var der 3,25 gange så stort sygefravær på Svovl- og Gødningsfabrikker som det gennemsnitlige på landsplan.”

A/S Dansk Svovlsyre og Superfosfatfabrik, ca. 1904.
Kolera på Amager 1853

Et af eftermiddagens foredrag er om koleraepidemien på Amager af dr.phil. Gerda Bonderup, som også har skrevet bogen Cholera-Morbro'er og Danmark. Heri kan man finde nedenstående citat, som kort beskriver, hvad der skete på Amager, da koleraen kom, og som uddybes i foredraget på konferencen.

“I syndebukshistorien fra Amager stødte de to samfundstyper fra storby og land kraftigt sammen. På Dragør nær var hele øen et agrarsamfund med et kommunestyre, der bestod af en række gårdmænd og birkedommeren. Nordpå lå Sundbyerne - Sundbyøster og Sundbyvester - der udgjorde den værste slum med lave og usunde boliger. Administrativt lå de i periferien for sogneforstanderskabet i Tårnby, hvis bønder forlængst havde set sig gale på de fattige byarbejdere, der kun lå sognet til last. Lige meget hvad lægen bad om for at hjælpe de fattige i nord, fik han henholdende svar eller direkte afslag. Ved at lade sundbyboerne gå til grunde kunne man afstraffe syndebukken, der selv havde slæbt sygdommen ind fra hovedstaden.”

(Gerda Bonderup: Cholera-Morbro'er og Danmark, 1994. s. 212.)

I bogen Fra vugge til grav af Inger Kjær Ottzen kan følgende statistik om koleraepidemien findes:

I Tårnby sogn døde 321 af kolera, på en måned døde 295, 1/16 af sognets beboere. Sognepræsten Jørgen Hjorth Lautrup måtte indvi en lille selvmorderkirkegård som begravelsesplads for at få plads til alle de døde på kirkegården. Præsten havde forståeligt nok natlige mareridt om sygdom og død og så ligkister for sig.

Jørgen Hjort Lautrup, sognepræst ved Tårnby Kirke
1850-1854.